

VII Jornades d'Arqueologia de les Illes Balears

(Maó, 30 de setembre i 1 i 2 d'octubre de 2016)

Col·legi Oficial de Doctors
i Llicenciats en Filosofia i Lletres
i en Ciències de les Illes Balears
Secció d'Arqueologia

CONSELL INSULAR
DE MENORCA

**MENORCA
TALAIÒTICA**

Candidata Patrimoni Mundial

MENORCA
RESERVA DE BIOSFERA

EDITA:

Consell Insular de Menorca
Secció d'Arqueologia del Col·legi
Oficial de Doctors i Llicenciats en
Filosofia i Lletres i en Ciències de
les Illes Balears

ISBN:

978-84-947-942-0-9

DIPÒSIT LEGAL

ME - 762/2017

VII Jornades d'Arqueologia de les Illes Balears

Maó, 30 de setembre i 1 i 2 d'octubre del 2016

[Coordinació Monserrat Anglada Fontestad, Mateu Riera Rullan, Antonia Martínez Ortega

464 p. 21 x 21 cm. ISBN 978-84-947942-0-9

1. Arqueologia - Menorca - Congressos

902 (460.32)

SUMARI

LA NAVETA DES CALÓ DE BETLEM (ARTÀ): UNA NOVA ESTRUCTURA D'HABITACIÓ DE L'EDAT DEL BRONZE DE MALLORCA	15	RESULTATS PRELIMINARS DEL PROJECTE D'INTERVENCIÓ ARQUEOLÒGICA AL JACIMENT DE SES TALAIES DE CAN JORDI (SANTANYÍ).....	95
Alejandro Valenzuela, Josep Antoni Alcover		Montserrat Anglada, Nicolau Escanilla, Beatriu Palomar, Damià Ramis	
LA COVA DEL CAMP DEL BISBE (SENCELLES). DADES PRELIMINARS DE LES INTERVENCIIONS 2013-2015.....	21	ES ROSSELLS: RESULTATS PRELIMINARS DEL PRIMER PROJECTE TRIENNAL.....	105
Lua Valenzuela, Beatriu Palomar, Nicolau Escanilla, Francisca Cardona i Llorenç Oliver		Francisco Bergues, Rafel Font, Alejandra Galmés, Celia González, Cristoph Rinne, Javier Rivas, Bartomeu Salvà, Paloma Salvador	
BOTONS AMB PERFORACIÓ EN “V” A LA COVA DEL CAMP DEL BISBE (SENCELLES, MALLORCA).....	29	LES TASQUES ARQUEOLÒGIQUES D'AMICS DEL MUSEU DE MENORCA A L'ÀREA SUD-EST DE TORRE D'EN GALMÉS (ALAIOR-MENORCA).....	115
Nicolau Escanilla, Beatriu Palomar, Lua Valenzuela		Martí Carbonell, Borja Corral, Francesc Isbert, Carmen Lara, Cecilia Ligeró, Ester Marcos, Joaquin Pons, Carlos de Salort	
ARQUITECTURA Y TERRITORIO DE LAS NAVETAS FUNERARIAS DE MENORCA.....	39	RESULTATS DE LES INTERVENCIIONS REALITZADES A LES HABITACIONS ADOSSADES AL TALAIOT QUADRAT DE S'HOSPITALET VELL, MANACOR.....	125
José Simón Gornés Hachero		Magdalena Salas Burguera, Damià Ramis Bernad	
ELS MATERIALS TALAIÒTICS DE LA COL·LECCIÓ VIVES ESCUDERO. LES EXCAVACIONS DE TIRANT I BINIDONAIRE.....	49	APLICACIONS DE SINTAXI ESPACIAL EN ESPAIS DOMÈSTICS BALEARIS EN EL MARC DEL PROJECTE MODULAR.....	133
Octavio Pons Machado		Octavio Torres Gomariz	
INDUSTRIA ÓSEA DE LA NECRÓPOLIS DE SON PELLISSER; EL “TAP” EN LA ARQUEOLOGÍA MALLORQUINA.....	57	RESULTATS PRELIMINARS DE LES EXCAVACIONS AL RECINTE DE TAULA DE SA CUDIA CREMADA	139
Mercedes Alvarez Jurado-Figueroa, Agustín Fernández Martínez		Montserrat Anglada, Cristina Bravo, Irene Riudavets	
ELS ENTERRAMENTS EN CALÇ DE SA COVA DE NA PRIOR (BARRANC DE BINIGAUS, MENORCA).....	65	UN INTENTO DE ANALIZAR LA DISTRIBUCIÓN ESPACIAL DE LOS ARTEFACTOS EN LAS TAULAS DE MENORCA.....	147
Mark Van Strydonck, Guy De Mulder, Montserrat Anglada, Laurent Fontaine		Guy De Mulder, Ann-Sophie De Witte	
XARXES VISUALS I CONNECTIVITAT DURANT L'EDAT DEL FERRO A MALLORCA. EL CAS DE LA PENÍNSULA DE CALVIÀ.....	75	MENORCA ENTRE CARTAGO Y ROMA: AVANCE DE LA EXCAVACIÓN DEL PROYECTO MODULAR EN EL POBLADO TALAYÓTICO DE SON CATLAR (CIUTADELLA).....	153
Alejandra Galmés Alba, Manuel Calvo Trias (Universitat de les Illes Balears)		Fernando Prados, Helena Jiménez, María José León, Andrés M. Adroher, Joan de Nicolás, José J. Martínez	
ESTRUCTURES INÈDITES AL SECTOR NORD DE LA NECRÓPOLIS DE SON REAL, SOLUCIONS DE PRESERVACIÓ DEL CONJUNT MONUMENTAL I AMENACES	85		
Jordi Hernández-Gasch, Bernat Burgaya Martínez, Francisca Cardona Lopez, Margalida Munar Grimalt			

CONTEXTOS CERÁMICOS EN TORRELLAFUDA (CIUTADELLA, MENORCA). ANÁLISIS DE MATERIAL DE SUPERFICIE.....	161	ENTERRAMIENTOS ALREDEDOR DE LA BASÍLICA DE SANISERA (MENORCA). ESTUDIO ANTROPOLÓGICO Y DE LOS RITUALES FUNERARIOS.....	241
Helena Jiménez, Andrés M. Adroher, Joan de Nicolás, Fernando Prados, José J. Martínez		Llorenç Alapont, Lisa Monetti	
AVANCE EN LA INVESTIGACIÓN DEL MUNDO FUNERARIO POSTALAYÓTICO MENORQUÍN EN EL MARCO DEL PROYECTO MODULAR: HIPOGEOS Y PROBLEMÁTICA DE ESTUDIO.....	173	APORTACIÓ A LA CRONOLOGIA DE LA POSSIBLE ESGLÉSIA O INSTAL·LACIÓ MONACAL ANTIGA DE L'ILLA D'EN COLOM, MAÓ.....	251
Sonia Carbonell Pastor		Joan C. De Nicolás Mascaró	
ENTERRAMENTS EN CISTA VORA LA MAR A SALAIRÓ, ES MERCADAL, UNA NOVA TIPOLOGIA DE JACIMENTS FUNERARIS DEL TALAÏÒTIC FINAL DE MENORCA.....	179	LA MAQBARA DE YABISA A TRAVÉS DE LA EXCAVACIÓN ARQUEOLÓGICA EN EL SOLAR DEL ANTIGUO EDIFICIO DE LOS SINDICATOS: CALLE BARTOMEU VICENTE RAMON, 33....	261
Joan C. De Nicolás Mascaró, Miquel A. Pons Carreras		Glenda Graziani, Juan José Marí Casanova, Almudena García-Rubio	
ELS NESÒNIMS D'EIVISSA A L' <i>ITINERARIUM MARITIMUM: INSULA DIANA LESBOS EBUSOS</i> (WESS. 510, 4).....	189	TAFONOMÍA FUNERARIA DE LA MAQBARA DE YABISA.....	269
Bartomeu Obrador Cursach		Almudena García-Rubio, Juan José Marí Casanova, Glenda Graziani.	
NUEVOS APUNTES SOBRE EPIGRAFÍA ANFÓRICA HISPÁNICA Y AFRICANA DE LA MENORCA ROMANA.....	195	L'ALQUERIA ISLÀMICA DE CAS SELLERÀS (ES MONESTIR, LA MOLA, FORMENTERA). LES DADES D'UNA ACTUACIÓ PREVENTIVA.....	275
Piero Berni Millet, Joan C. De Nicolás Mascaró, Élise Marliere, Josep Torres Costa		Ricard Marlasca Martín, María José Escandell Torres, Josep M ^o López Gari	
LA IMPORTACIÓN DE ÁNFORAS EN EL YACIMIENTO DE SON FERRANDELL OLEZA.....	207	PRIMERES DADES SOBRE LA CERÀMICA ANDALUSINA DEL PUIG DE SA MORISCA (SANTA PONÇA, MALLORCA)....	285
Guy De Mulder		Alejandro Ramos Benito	
<i>SES LLUMETES</i> : EXCAVACIÓN ARQUEOLÓGICA SUBACUÁTICA DE UNA NAVE ROMANA DEL S. I D.C. EN LA PLAYA DE PORTO CRISTO.....	217	ESTUDI TIPOLÒGIC I ARQUEOMÈTRIC D'UNA SAFA SINGULAR RECUPERADA A LA TORRE III DEL PUIG DE SA MORISCA (SANTA PONÇA, MALLORCA).....	293
Sebastià Munar, Carlos de Juan, Albert Martín, Javier Rodríguez		Alejandro Ramos Benito, Daniel Albero Santacreu, José C. Carvajal López	
ESTUDI DELS MATERIALS CERÀMICS D'ÈPOCA ANTIGA TROBATS A PORTOCRISTO (MANACOR – MALLORCA), DURANT LA CAMPANYA DE PROSPECCIONS I SONDEJOS SUBAQUÀTICS DE 2012.....	225	ANÀLISI PETROLÒGICA PRELIMINAR DE LA CERÀMICA ISLÀMICA DEL PUIG DE SA MORISCA (CALVIÀ, MALLORCA).....	301
Mateu Riera Rullan, Sebastià Munar Llabrés, Albert Martín Menéndez		Daniel Albero Santacreu, Guillem Mateu Vicens, José Cristóbal Carvajal López	
REINTERPRETACIÓN DEL EDIFICIO 11 DE SANISERA (SANITJA, MENORCA). ¿ES UNA BASÍLICA?.....	237	LA REHABILITACIÓ DEL CONVENT DE SANT DIEGO O PATI DE SA LLUNA (ALAIOR, MENORCA): UN LLARG PROCÉS DE RECUPERACIÓ DE PATRIMONI HISTÒRIC.....	311
José Miguel Rosselló Esteve		Antoni Ferrer, Joana M. Gual, Martí Carbonell, Rafel Mus, Bernardí Seguí	

REIVINDICACIÓN DE LOS ANTIGUOS GRABADOS DE LOS HIPOGEOS PREHISTORICOS DE MENORCA (II): LOS GRABADOS NÁUTICOS Y LOS “SAGRADOS”.....	319	LA REDESCOBERTA DEL PATRIMONI ARQUEOLÒGIC DEL MUNICIPI DE MURO (MALLORCA): RECERCA, RESTAURACIÓ I DIFUSIÓ SOCIAL DE L'ASSENTAMENT DE L'EDAT DEL FERRO DE SON SERRA.....	401
Joan C. De Nicolás Mascaró, Vicente Ibáñez Orts, Pere Arnau Fernández, Mónica Zubillaga		Margalida Rivas Llompart, Jordi Hernández-Gasch, Antoni Puig Palerm, Bernat Burgaya Martínez, Margalida Munar Grimalt	
LA COL·LECCIÓ ULLDEMOLINS D'OBJECTES ARQUEOLÒGICS DE SA CUDIA CREMADA, MAÓ, UNA O MÉS NECRÒPOLIS AL JACIMENT?	329	COVES FORN? NOVES REFLEXIONS ENTORN AL RITU DE LA CALÇA A MALLORCA.....	411
Joan C. De Nicolás Mascaró		Jaume Deyà Miró	
L'ABOCADOR ROMÀ I MEDIEVAL DE SA MURADETA-ES PLA DE SANT JOAN, INDICADOR DE LA VIDA DOMÈSTICA DE IAMO, CIUTADELLA, PART I: L'ÈPOCA ROMANA I VÀNDALA (SEGLES I-VI).....	339	DESENVOLUPAMENTS DEL LLENGUATGE LÚDIC EN LA DIDÀCTICA DELS PROCESSOS CULTURALS: EL CAS DE LA PREHISTÒRIA RECENT A LES ILLES BALEARS.....	421
Joan C. De Nicolás Mascaró		Maite Noguera Tugores	
RESULTADOS PRELIMINARES DE LA INTERVENCIÓN ARQUEOLÓGICA PARA LA AMPLIACIÓN DE LA CARRETERA C733 EIVISSA-SANT JOAN.....	351	LA RUTA ARQUEOLÓGICA SENCELLES-COSTITX. UN EXEMPLE DE COL·LABORACIÓ INTERMUNICIPAL PER A LA RECERCA I LA SOCIALITZACIÓ DEL PATRIMONI ARQUEOLÒGIC.....	425
Jesús Martín Alonso, María Lourdes López Martínez		Francisca Cardona, Marc Ferré, Sebastià Munar, Beatriz Palomar, Lua Valenzuela	
INTERVENCIONES ARQUEOLÓGICAS EN LA FORTIFICACIÓN RENACENTISTA DE DALT VILA (EIVISSA).....	359	NOVES TASQUES DE CONSOLIDACIÓ I RESTAURACIÓ AL POBLAT DE CAP DE BARBARIA II (FORMENTERA, ILLES BALEARS). LES CAMPANYES DE 2015-2016.....	433
Anna Artina		Margalida Munar, Bernat Burgaya, Edgard Camarós, Marian Cueto, Luis Teira, Pau Sureda	
DE LA PREHISTÒRIA A LA HISTÒRIA: CANVI I CONTINUÏTAT EN ELS HÀBITS ALIMENTARIS DELS HABITANTS DE LES ILLES BALEARS A PARTIR DELS ESTUDIS DE ¹⁴ C I ISÒTOPS ESTABLES ($\Delta^{13}C$ I $\Delta^{15}N$).....	369	LA CARTA ARQUEOLÒGICA SUBACUÀTICA DE FORMENTERA (2015-2019).....	441
Mark Van Strydonck, Mathieu Boudin, Damià Ramis		Enrique Aragón, Sebastià Munar, Javier Rodríguez	
PROYECTO D'ACTUACIÓ ARQUEOLÒGICA DE LA COVA DEL MOLÍ D'EN GASPAR DE SES CASES NOVES DE SINEU: CAMPANYA DE 2015. APROXIMACIÓN A LA ESTRUCTURA DEL POBLAMIENTO DE ÈPOCA ROMANA, TARDOANTIGUA Y MEDIEVAL ISLÁMICA DEL TÉRMINO MUNICIPAL DE SINEU (MALLORCA). APUNTES METODOLÓGICOS.....	379	EL DERELICTE DE CALA SANTANYÍ. PRIMERS RESULTATS DE LA INTERVENCIÓ ARQUEOLÒGICA SUBAQUÀTICA DE JULIOL 2015.....	449
Julio M. Román Punzón, María José Rivas Antequera, Bartomeu Vallori Márquez, Mateu Riera Rullan		Enric Colom Mendoza, Aurora Rivera Hernández, Andrea Torres Ferrer	
ESTAT ACTUAL DE LA RECERCA SOBRE MOLES I MOLERES DE L'ILLA DE MALLORCA	389	ELS PLANS DE GESTIÓ DEL PATRIMONI HISTÒRIC A LES ILLES BALEARS.....	457
Joaquim Sánchez Navarro		M. Cristina Rita	

**LA REDESCOBERTA DEL PATRIMONI ARQUEOLÒGIC DEL MUNICIPI DE MURO (MALLORCA):
RECERCA, RESTAURACIÓ I DIFUSIÓ SOCIAL DE L'ASSENTAMENT
DE L'EDAT DEL FERRO DE SON SERRA**

Margalida Rivas Llompart¹
Jordi Hernández-Gasch²
Antoni Puig Palerm³
Bernat Burgaya Martínez⁴
Margalida Munar Grimalt⁵

INTRODUCCIÓ

L'any 2015 es va iniciar el primer projecte arqueològic de recerca i difusió social del patrimoni arqueològic de Muro, després dels més de quaranta anys transcorreguts des de les excavacions a l'avui dia desaparegut jaciment de Ca na Cotxera (Cantarellas 1972), les darreres realitzades al municipi. El jaciment sobre el qual pivota el projecte és l'assentament de Son Serra, que consta de dos talaiots de planta quadrada amb estructures annexes i traces d'ocupació i/o activitat des de l'època talaiòtica fins al període islàmic.

Els objectius de la recerca multidisciplinària es poden resumir en la consecució de dades cronològiques sobre la construcció de les estructures, d'una seqüència cronoestratigràfica d'ús de l'indret i de dades bioarqueològiques que permetin relacionar l'assentament amb el seu entorn més proper: l'albufera de Muro. A més de la recerca científica, el projecte té una clara línia de difusió i projecció social del patrimoni, sobretot entre els mateixos veïns del municipi. A banda de la tasca de consolidació i restauració de les estructures per preservar-les i fer-les més intel·ligibles, s'han programat activitats en el jaciment mateix, com jornades de portes obertes i visites guiades; s'ha volgut acostar a la població local a través de xerrades, tallers infantils i la presència a fires, i, més enllà, se n'ha fet difusió mitjançant l'ús de les xarxes socials (<https://www.facebook.com/JacimentSonSerraMuro/>), la presència als mitjans de comunicació i la participació de voluntariat internacional en les feines de camp.

¹ Arqueòloga professional

² Arqueòleg professional (col·legiat 3285 del CDLIB) i Investigador adscrit a l'Institut Català d'Arqueologia Clàssica (ICAC)

³ Arqueòleg professional (col·legiat 3221 del CDLIB)

⁴ Restaurador professional (Equip de Restauració Arqueològica)

⁵ Restauradora professional (Equip de Restauració Arqueològica)

OBJECTIUS DEL PROJECTE

Els objectius del projecte (2015-2019) es poden resumir en els següents punts:

- a. Millora de la visibilitat de les restes per tal d'avaluar-ne l'estat de conservació i permetre'n la lectura i comprensió.
- b. Documentació gràfica de les estructures conservades mitjançant l'aixecament planimètric, el primer mai realitzat.
- c. Coneixement de l'evolució cronocultural de l'assentament i de la seva dinàmica de construcció i ús a través de la prospecció i l'obertura de cales en punts estratègics.
- d. Estudi de la interrelació amb l'entorn geogràfic des d'una perspectiva paleoecològica.
- e. Preservació de les restes monumentals exposades als agents d'erosió a partir de la consolidació preventiva que n'aturi el progressiu deteriorament.
- f. Revaloració del jaciment com a punt d'interès patrimonial i cultural i dinamització social del patrimoni amb la posada en valor del jaciment i la seva difusió.

SITUACIÓ DEL JACIMENT I DESCRIPCIÓ DE LES ESTRUCTURES DOCUMENTADES

El jaciment de Son Serra es troba situat sobre una petita elevació molt a prop de l'albufera de Muro (dins la badia d'Alcúdia) i relativament proper a la costa, en una zona de prats entre les possessions de Son Sant Joan, Son Perera Vell i Son Sant Martí, territori on també es troben altres jaciments arqueològics, com el poblat balear de Son Perera Vell o el del Claper des Moros (Son Perera Petit) i el talaiot circular de sa Font de Son Morei. A l'actualitat les cases de Son Serra són un agroturisme.

Figura 1. Situació geogràfica del jaciment de Son Serra. A baix i a la dreta s'observa en detall la fotografia aèria del jaciment amb anterioritat a la seva intervenció (Font: Google Earth).

El jaciment es troba afectat per l'actuació de maquinària que en un moment indeterminat el va dividir en dues parts. L'esplanada central resultant és ara utilitzada com a pista d'equitació. Les rases efectuades amb seguiment arqueològic han permès descartar la conservació de jaciment pràcticament a tots els punts de l'esplanada.

La zona nord: els talaiots i els recintes annexos

A la zona nord del jaciment es troben les restes més monumentals, visibles amb anterioritat a l'inici del projecte: dos talaiots quadrats amb estructures adossades. Tots dos presenten idèntica orientació (SE-NW) i unes dimensions similars: 10,80 m a l'eix SE-NW per 10,90 m a l'eix SW-NE per al talaiot 1 (en endavant, T1) i 11,30 m a l'eix SE-NW per 10,34 m a l'eix SW-NE per al talaiot 2 (T2). Aquestes mides recauen en la mitjana dels paraments dels talaiots quadrats establerta per Aramburu-Zabala (1998: 142-143), al voltant dels 11 m de costat.

Només T1 conserva visible el portal d'entrada, al sud-est, amb bona part de les lloses de coberta del corredor conservades, el qual es pot resseguir en 2,76 m de longitud. Presenta una amplada de 0,70 m.⁶ Destaca que el dit portal d'ac-

cés es trobi notablement descentrat. De fet, un dels paraments del corredor és el mateix mur d'un dels laterals de la cambra. Aquesta disposició es troba també al talaiot de planta quadrada A de Capocorb Vell, a Lluçmajor (Bosch Gimpera i Colominas 1937), i, en certa mesura, en el talaiot sud de Cascanar a Sencelles (Aramburu-Zabala 2011, fig. I.8 i II.1), si bé en aquest darrer cas la disposició és diferent, ja que el corredor arrenca de la cantonada est de la cambra i es desenvolupa en diagonal cap al centre de la façana principal.

Figura 2. Talaiot 1, pel seu flanc nord-est.

Les dimensions de la cambra interior de T1 són d'aproximadament 5,04 m a l'eix SE-NW per 5,40 m a l'eix SW-NE, i la superfície és de 27,20 m². Conserva part de la columna polilítica a l'interior, de la qual s'ha reconegut un tambor, d'1,20 per 1,03 m, fragmentat en tres blocs.

Només s'han pogut detectar traces del parament intern de T2 a l'angle sud i un segment més gran al nord-oest, de manera que només es pot amidar el gruix del mur nord-oest, de 2,85 m, i la longitud de l'eix SE-NW de la cambra interior, de 4,50 m.

Les estructures adossades als talaiots, anomenades recintes (en endavant, R), es reconeixen tant respecte de T1 (R1 i R8) com de T2 (R3).

⁶ Si bé no s'ha pogut distingir de l'enderroc el corredor d'entrada a la cambra de T2, és molt probable que es trobi a la façana sud-est, tant si es té en compte el paral·lel veí, inclosa la presència en tots dos d'un recinte annex, com paral·lels genèrics, els quals subratllen una orientació absolutament majoritària a sud-est (Aramburu-Zabala, López-Quezada 1996, 193).

Figura 3. Façana de T1, orientada a sud-est. Lloses del corredor d'entrada conservades *in situ*.

Des de l'angle est de T1 es projecta un mur seguint la línia de la façana nord-est del talaiot. Presenta una amplada d'entre 1,30 i 1,50 m i una longitud de 8,70 m. S'ha determinat aquest mur com a pertanyent a una estructura annexa a la façana principal del talaiot, la qual ha rebut la denominació d'R1. A 6,2 m de distància hi ha un segment de mur paral·lel a l'anterior i que conserva 5,8 m de longitud. De manera preliminar aquesta estructura mural s'ha considerat del mateix recinte 1.

Adossat a la façana principal de T1, a sud-est, es detecta un àmbit que ha estat denominat R8. Es configura com un espai de planta rectangular, de 14,50 m². Se n'ha pogut reconèixer dos murs, un de longitudinal, paral·lel a la façana del talaiot, de 7,25 m de llargada, i un de transversal, de 2 m de longitud, que fa angle recte amb l'anterior i s'adossa a dita façana pel nord-oest. El tancament per l'extrem sud-oest del recinte no s'ha detectat. Val a dir que el mur transversal reposa clarament damunt l'enderroc del propi talaiot i probablement d'R1, per la qual cosa es tracta d'un àmbit construït a recer del que restava dempeus de la façana del talaiot en un moment tardà, possiblement d'època romana.

Per l'angle oest de T1 s'observa un segment de paret que s'hi adossa i es prolonga uns 7 m cap al sud-oest, seguint la lí-

nia de la façana posterior, a nord-oest. En l'estat actual no es pot determinar l'estructura de la qual forma part.

Pel que fa a T2, de l'angle est es projecta un segment de mur de 2,81 m, seguint l'alineació de la façana nord-est i adossat a la façana sud-est. S'ha estimat que pertany a un altre recinte rectangular similar a R1, el qual ha rebut la denominació d'R3.

En canvi, per la banda nord-est de l'interior de T2 s'observa el parament intern d'una estructura sobreposada al talaiot (R4), quan ja estava en bona part reblert. La construcció d'aquest mur sembla que va destruir el parament de la cambra a aquesta cota, tal vegada ja enderrocat, i que va condicionar, en tot cas, el reble romanent contra el parament extern del talaiot. Per la banda sud-est, el mur d'R4 s'adossa al parament intern de la cambra. De la resta de parets d'aquesta construcció només s'observen dos blocs alineats per la banda nord-oest, aproximadament al centre de la cambra original del talaiot.

Els recintes de la zona sud

Al sud de l'esplanada que divideix el jaciment en dues parts, s'hi han detectat diversos paraments de, com a mínim, tres construccions diferenciades (recintes 5, 6 i 7). També s'han identificat segments de murs d'àmbits no delimitats al nord-est d'R5 i al sud d'R6.

A la banda més occidental de la zona s'observa un parament corb (R5). Si bé la major part del mur presenta una tècnica de marger quant a col·locació dels blocs, majoritàriament de mida petita, en destaca la presència de grans ortòstats, els quals podrien pertànyer a alguna construcció protohistòrica prèvia.

A la banda central de la zona es troba un recinte de planta rectangular, delimitat per dos murs longitudinals i un de transversal, en el qual s'obre un accés (R6). El mur longitudinal nord es pot resseguir en 6,64 m, mentre que el mur sud, paral·lel al primer, ateny els 5,70 m. La façana en la qual s'obre l'accés té 5 m de longitud mínima. La façana posterior està notablement destruïda, de manera que només existeix una mida segura, l'amplada de mur, d'1,20 m, mentre que la longitud estaria entorn als 3,40 m. De fet el mur que s'observa pel flanc sud-est, arrasat a una cota molt inferior, sembla pertànyer a una construcció prèvia. El mateix es pot considerar en relació amb un segment de mur que aflora al nord-est del recinte.

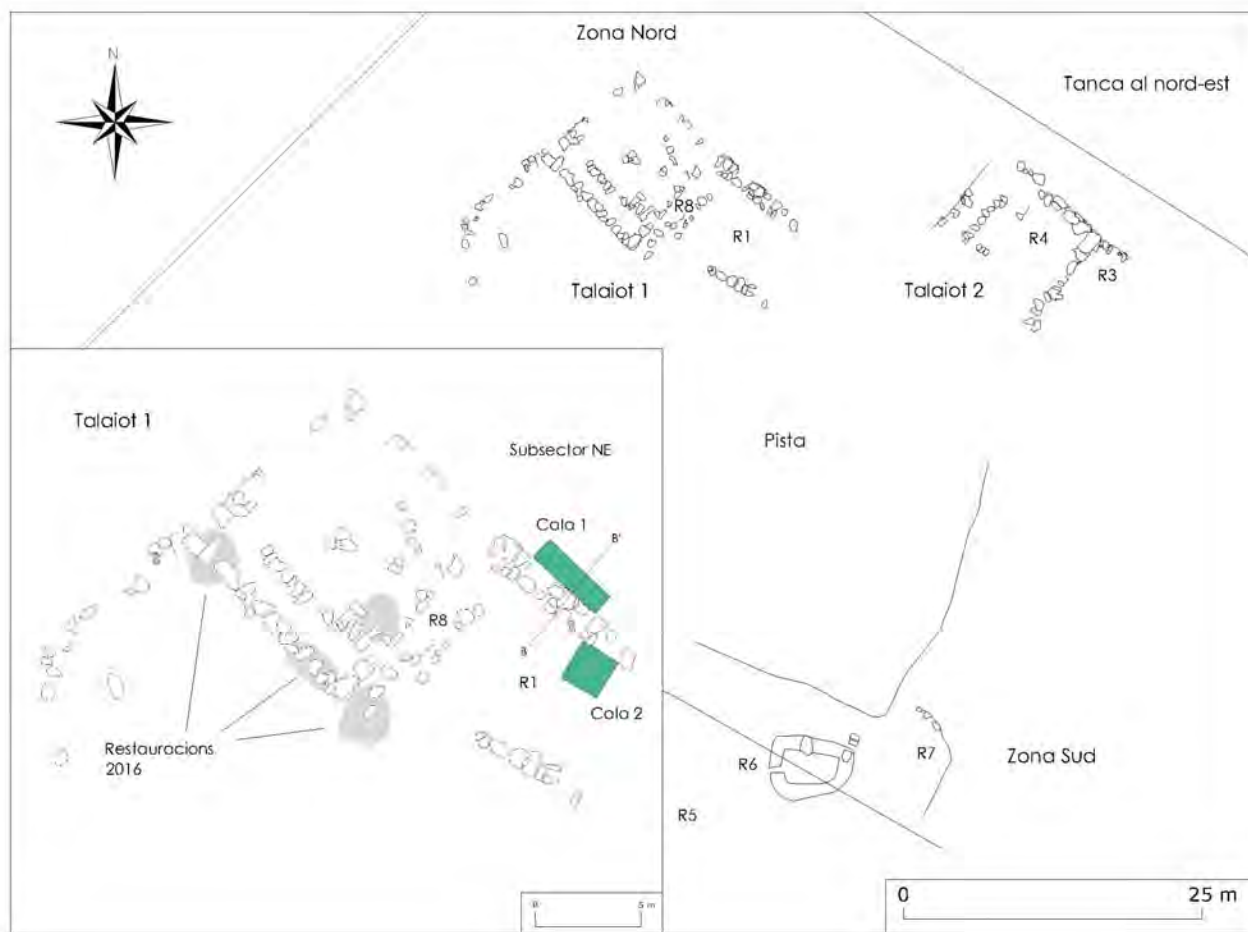

Figura 4. Planta general de l'assentament de Son Serra amb indicació dels talaiots i dels recintes reconeguts. En el quadre, planta de detall del sector de T1, a la zona nord, amb indicació de les feines de restauració realitzades i localització de les cales 1 i 2.

Atès que R6 no té pràcticament enderroc a l'interior, si més no a la cota on pareix que arrenquen els murs i existeix la llinda de la porta, o bé s'estima una excavació incontrolada que el buidés o bé s'ha de considerar una construcció molt posterior. La mida de la pedra amb què foren bastits els murs i la tècnica emprada assenyalen la segona opció. A la banda oriental de la zona s'ha detectat un parament que segueix un recorregut corb, el qual delimita un altre recinte, anomenat R7. Les mides que es poden observar en l'estat actual dels treballs són, en l'eix nord-est, de 4,30 m i, en el sud-est, de 6,35 m.

PROSPECCIÓ ARQUEOLÒGICA INTRAJACIMENT

La prospecció arqueològica s'ha realitzat per tota l'àrea que ocupa el jaciment, llevat de la clariana central o pista d'equitació, on l'abocament d'arena cobreix les possibles restes sedimentàries o estructurals de tipus arqueològic. Ha estat sondejada mitjançant rases efectuades a màquina amb seguiment arqueològic. Els resultats han estat negatius.

La metodologia de prospecció emprada segueix el sistema proposat per Marc Llobera per al terme municipal de Son Servera (Hernández-Gasch et al. 2016) i consisteix en el pentinat del terreny situant els prospectors alineats a intervals de 10 m i establint bases d'observació cada 10 m a mesura que els esmentats prospectors avancen en línia recta. Els punts d'observació s'han geolocalitzat mitjançant un GPS (Garmin Model GPS Map 78s) i l'àrea a observar a cada punt, prèviament aclarida la vegetació, s'ha establert en 4 m². D'aquesta manera s'obté una graella o xarxa de punts on l'observació i recollida de material esdevé intensiva. Els resultats han estat quantitativament escadussers, tot i que qualitativament aporten informacions suggeridores (Rivas et al. inèdit a). Dels 42 punts d'observació realitzats, només 14 han donat resultats positius quant a la troballa de materials arqueològics, en especial a la meitat oriental del jaciment, 10 a la zona de tramuntana i només 4 a la de migjorn. No s'han determinat fragments de clara adscripció talaiòtica, fet que es pot considerar normal en jaciments plurifàsics. En aquests casos, les fases més recents solen estar sobrerepresentades en superfície i les més antigues de vegades fins i tot absents.

Per contra, els materials clarament adscrits a l'època balear es troben en les dues zones delimitades, la qual cosa, lluny de

ser conclouent, suggereix un cert ús de la zona on se situen els talaiots i les estructures annexes durant la segona edat del ferro.

Els fragments ceràmics d'època romana resulten més informatius, ja que es concentren a l'interior o voltant d'R4, amb ramificacions a nord-oest i sud-est. Cal esmentar que entre els materials es troben fragments de *tegulae*, per la qual cosa, sigui o no R4 una construcció d'època romana, el que sembla segur és la presència d'una construcció amb sòtil en aquest indret en el dit període històric.

Finalment, els materials corresponents a l'època moderna i/o contemporània s'han localitzat a la zona de tramuntana, mentre que les estructures que per tècnica constructiva podrien situar-se en aquesta època (R5 i R6 a la zona de migjorn) no en presenten, de fet, ni d'aquesta època ni de cap altra.

MATERIALS ARQUEOLÒGICS PROCEDENTS D'EXCAVACIÓ

Els elements ceràmics recuperats dels nivells excavats mitjançant cales o rases refermen el que havien avançat els materials de prospecció (Rivas et al., inèdit a i b). D'aquests estrats provenen, a banda d'alguns exemplars ceràmics clarament talaiòtics, absents en superfície, altres d'època balear i d'època baiximperial. La continuïtat d'ocupació en època altimperial podria estar representada per elements localitzats l'any 2016 (àmfora tarraconense o un fragment decorat a corda d'àmfora punicoebusitana, en tots dos casos produccions a cavall del canvi d'era), que s'afegeixen a fragments de TSAA i TSH, clarament altimperials, localitzats en superfície.

La presència de material de l'antiguitat tardana (TSAD i cuina tardana) i d'època islàmica només s'ha localitzat en excavació en nivells poc conclusius quant a la seva interpretació.

DATACIÓ RADIOMÈTRICA

L'excavació d'un sondeig a l'exterior del parament extern del mur nord d'R1 ha proporcionat evidències d'un nivell constructiu (UE 8) consistent en un anivellament de pedres efectuat per tal de salvar els desnivells de la roca de base en relació amb l'aixecament del mur del recinte. Aquest estrat subjau les falques dels blocs de la primera filada dels murs.

Els materials que li corresponen són uns quants fragments de ceràmica a mà de l'edat del ferro, no diagnòstics, i alguns ossos de fauna, un dels quals ha estat datat per radiocarboni.

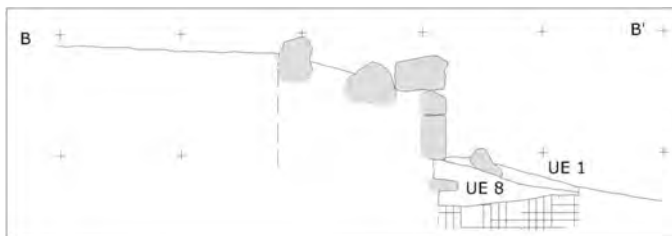

Figura 5. Posició estratigràfica de la UE 8, de la qual prové la mostra datada radiocarbònicament.

Figura 6. Cala 1, on s'aprecia el parament extern del mur nord d'R1 (amb una falsa aparença d'adossament que el parament intern desmenteix) amb l'estrat d'anivellament (UE 8) del qual prové la mostra datada radiocarbònicament.

La mostra RICH-23601 ha donat uns resultats a una sigma de 1000 BC (68,2 %) 895 BC i a dues sigmes de 1020 BC (95,4 %) 830 BC, la qual cosa estableix preliminarment una forqueta entre el prototalaiòtic i els inicis de l'època talaiòtica per a la construcció de l'edifici adossat a T1. En tot cas, aquesta primera datació haurà de confirmar-se amb la datació d'altres unitats estratigràfiques (estructurals o sedimentàries) del complex arquitectònic.

RESTAURACIÓ DEL CONJUNT MONUMENTAL

Les tasques de consolidació s'han centrat en actuacions preventives en el T1 per tal de frenar-ne la degradació i assegurar-ne l'estabilitat.

S'ha actuat en els paraments nord-oest, sud-oest i puntualment en el parament sud-est, el qual presenta l'entrada del recinte amb les lloses del corredor conservades, realitzant la recol·locació de pedres identificades i la reposició de pèrdues importants fins a la cota màxima conservada.

Problemàtica de les restes estructurals

Des del punt de vista de la conservació la principal patologia detectada en el T1 és la desaparició parcial dels paraments externs. De forma generalitzada el parament intern es conserva de manera unitària fins a cota de l'enderroc de l'interior del talaiot. En canvi, la desaparició del parament extern ha fomentat la pèrdua del reble i el consegüent afebliment de tot el conjunt. Aquest fet s'ha potenciat enormement amb la crescuda d'ullastres dins aquests mateixos rebles, cosa que ha desplaçat encara més els grans blocs que restaven *in situ*.

Pel que fa a les lloses de la llinda del corredor d'entrada, la problemàtica principal es troba en la fragmentació severa de la pedra calcària, que n'ha produït el col·lapse i la pèrdua d'alguns fragments.

Intervenció realitzada de consolidació

S'ha realitzat l'extracció mecànica de les soques d'ullastre del T1, les quals havien assolit una gran extensió i havien desplaçat i fragmentat gran part dels blocs de les filades superiors dels paraments.

Seguidament, s'han recol·locat les pedres dels paraments desplaçades del seu lloc d'origen a causa de les arrels, amb el seu falcat i posterior reblert intern.

Finalment, s'ha efectuat la consolidació estàtica en sec de les filades superiors dels paraments externs dels murs nord-oest i sud-oest, remuntant un total de quatre pedres identificades a la filada superior i tres més a la segona filada, totes les quals desplaçades cap a l'exterior.

DIFUSIÓ SOCIAL DEL PROJECTE

Com ja s'ha avançat, el projecte de recerca científica es va concebre des del primer moment amb la perspectiva de dur a terme una notable tasca de difusió social, sobretot en l'àmbit local, per revalorar el patrimoni arqueològic murer després de més de quaranta anys d'oblit. Amb aquest objectiu s'han dut a terme activitats com jornades de portes obertes, conferències o

tallers infantils. També s'ha obert la intervenció arqueològica a la participació de voluntariat local, al qual s'ha afegit la presència de voluntariat del Servei Civil Internacional (SCI). A partir d'activitats conjuntes organitzades en col·laboració amb entitats culturals del municipi s'ha volgut propiciar la relació entre persones i entitats de l'àmbit local i el voluntariat internacional, amb la intenció de donar a conèixer el patrimoni arqueològic a tots els participants i fer ressò del projecte de Son Serra entre els habitants del municipi, alhora que es mostrava a persones d'altres països el patrimoni i la cultura local.

Figura 7. Restauració del flanc sud-oest de T1. Reposició de pedres originals (en verd) i aportades (en vermell).

CONCLUSIONS

L'estudi dels talaiots quadrats no és un camp que es pugui considerar nou a Mallorca, però potser sí controvertit. De fet, l'any 2017 s'ha acomplert el primer centenari de les excavacions de Colominas al poblat de Capocorb Vell (Llucmajor), on el comissionat de l'Institut d'Estudis Catalans n'excavà dos, i s'assentaren així les bases d'una confusió que durà dècades: la de l'ús dels talaiots com a monuments funeraris, tombes i *busta*, a la vegada, dins un ritual de cremació.

Tot i que actualment se'n coneixen una gran quantitat, se'n tenen poques dades científiques. Són comptats els que han estat objecte d'algun tipus d'intervenció arqueològica i,

quan ho han estat, tampoc no han proporcionat dades conclouents, bé perquè s'han realitzat amb metodologies antigues (Capocorb Vell) o bé perquè han topar amb limitacions de l'evidència arqueològica mateixa (s'Hospitalet Vell, Manacor).

Com a conseqüència i atesa la limitada informació existent, s'ha especulat molt al voltant de la pretesa funcionalitat ritual dels talaiots quadrats (v.gr. Aramburu-Zabala, López-Quesada 1996: 193-194; Aramburu-Zabala 1998, 170-171), hipòtesi que ha esdevingut sovint veritat històrica sense basar-se en un registre material suficient.

La revisió dels materials del fons Colominas (Hernández-Gasch 2010) no va trobar diferències significatives entre l'aixovar ceràmic domèstic de Son Fornés i Son Ferragut i els materials de Capocorb Vell. A més, la darrera excavació efectuada en un talaiot quadrat, a Cascanar (Sencelles), ha proporcionat, en el complex que constitueix el talaiot i les seves estructures annexes, múltiples evidències d'activitat domèstica, com són dues llars de foc, instrumental lític (molins, morters, percussors, allisadors, lloses de treball, ascles i un pic) i ossi (punxons i espàtula), ceràmica amb preponderància de les olles, prop de 380 llavors de cereals i nombrosa fauna (Aramburu-Zabala 2011).

La dada científica de més rellevància de les dues primeres campanyes a Son Serra és, sens dubte, la datació radiocarbònica que estableix la sincronia entre el recinte adossat (R1) i T1. És un fet que s'adiu amb el que es coneix d'altres exemplars de talaiots de planta quadrada investigats. Així, a Capocorb Vell i a Cascanar s'observen construccions talaiòtiques adossades als talaiots. Al talaiot de la cova de sa Nineta (Son Serra de Marina, Santa Margalida) també s'han documentat estructures annexes a la façana principal i a una façana lateral (Soberats i Guasp 2005, 988). Només l'entorn del talaiot de s'Hospitalet Vell no en conserva. Sembla que va ser fortament modificat a la segona edat del ferro, moment del qual daten les construccions adossades que han pervingut (Salas i Ramis 2015).

Pel coneixement previ existent respecte dels talaiots quadrats i per les evidències estructurals documentades, considerem, doncs, Son Serra com un petit assentament o nucli de població talaiòtic. Cada complex arquitectònic consta d'una torre (el talaiot) al voltant de la qual es construeixen altres edificis destinats probablement a un únic grup domèstic.

La situació elevada de l'establiment, en un entorn fèril, i el probable aprofitament dels recursos de l'albufera, tal vegada expliquin la llarguíssima seqüència d'ocupació o activitat a l'indret. Així, s'hi han recuperat materials d'època talaiòtica, balear, romana altimperial i baiximperial, de l'antiguitat tardana i d'època medieval islàmica. La presència de *tegulae* indica l'existència de construccions en època romana, tal vegada R4 i R8. Diverses ceràmiques d'època romana provenen dels nivells excavats a l'interior d'R1 dins la cala 2. La gènesi d'aquests estrats no és clara i desconeixem, per tant, la reutilització d'aquesta estructura talaiòtica en una fase tan avançada, si bé l'espai era freqüentat.

Més incert és encara el tipus d'ús de l'espai en època islàmica. Tanmateix, la prossecció dels treballs han de permetre confirmar, precisar o variar aquestes conclusions preliminars entre les hipòtesis de treball i els fets ja contrastats.

Quant a les tasques de consolidació s'ha iniciat l'objectiu principal i s'han estabilitzat les filades superiors del parament extern dels murs sud-oest i nord-oest del talaiot 1, la reposició i contenció del reble intern i l'aixecament i enganxament de la segona llosa del corredor, col·lapsada en el seu interior. L'eliminació de la vegetació de tot el mur perimetral i la preparació de la cresta en els costats sud-est i nord-est, el més afectat, són les fites per a les properes intervencions de consolidació.

Pel que fa als objectius de posada en valor del patrimoni i de difusió social marcats pel projecte, els resultats seran més visibles a mitjà i llarg termini, tot i que només amb dues campanyes d'intervenció ja es pot observar un progressiu augment de l'interès cap al patrimoni arqueològic per part del veïnat del municipi de Muro, tant en les xerrades com en les visites guiades o tallers infantils, i, molt especialment, per part de les entitats culturals locals que han volgut participar en el projecte.

AGRAÏMENTS

Volem agrair el suport financer, de promoció i de gestió rebut per part de l'Ajuntament de Muro, el qual ha promogut el projecte de recuperació i difusió del patrimoni arqueològic al municipi. També volem agrair a dues empreses privades la col·laboració. En primer lloc la del propietari de l'agroturisme Finca Predio de Son Serra, el Sr. Dieter Sussman, per les faci-

litats prestades per al desenvolupament dels treballs, i, de manera significativa també, Viva Hotels, que ha facilitat l'allotjament del voluntariat internacional.

Volem reconèixer també i donar les gràcies a les entitats culturals del municipi col·laboradores en aquesta iniciativa: Batucada Carabassamba, Agrupació de Ball Tradicional Rvetla d'Algebelt, Xeremiers Es Reguinyol i, a títol personal, al Sr. Sebastià Riutort Taberner, arxiver de l'Arxiu Municipal de Muro i desllorigador de l'entramat burocràtic, així com a Margalida Llompart Ramis, cuinera local.

I finalment volem agrair a tot el voluntariat que ha volgut dedicar temps, esforç i passió a què les feines de camp fossin possibles.

BIBLIOGRAFIA

ARAMBURU-ZABALA, J. 1998: El patrón de asentamiento de la cultura talayótica de Mallorca. Palma: El Tall Editorial.

ARAMBURU-ZABALA, J. 2011: Excavación del talayot de Cascanar (Sencelles, Mallorca). https://www.academia.edu/20196558/Excavación_del_talayot_de_Cascanar_Sencelles_Mallorca [Data de consulta: 24-01-17]

ARAMBURU-ZABALA, J., LÓPEZ QUESADA, M. 1996: "Los talayots cuadrados de Mallorca". *Quaderns de Prehistòria i Arqueologia de Castelló*, 17, 183-196.

BOSCH GIMPERA, P., COLOMINAS ROCA, J. 1937: "Les fouilles de Majorque et la préhistoire de les Îles Baléares, la culture sarde et ses relations méditerranéennes", *Compte-rendu de la Conférence de Barcelone, Commission Internationale pour la Préhistoire de la Méditerranée Occidentale*, Barcelona: Museu d'Arqueologia de Catalunya, 17-24.

CANTARELLAS CAMPS, C. 1972: "Excavaciones en Ca Na Cotxera (Muro, Mallorca)", *Noticario Arqueológico Hispánico, Prehistoria I*, 179-226.

HERNÁNDEZ-GASCH, J. 2010: "La punta de l'iceberg: reexcavant materials del fons Colominas (Museu d'Arqueologia de Catalunya). El poblat talaiòtic de Capocorb vell (Llucmajor, Mallorca)", *Cypsela*, 18, 173-194. <http://www.raco.cat/index.php/cypsela/article/view/252135>. [Data de consulta: 24-01-17]

HERNÁNDEZ-GASCH, J., PUIG PALERM, A., LLOBERA M. I DEPPEN, J. (2015): "Evolució de les comunitats prehistòriques i protohistòriques i transformació del paisatge al nord-est de l'illa de Mallorca: projecte d'estudi i resultats preliminars". G. Graziani Echávarri, A. Martínez Ortega i J. Escandell Guasch (coord.), VI Jornades d'Arqueologia de les Illes Balears, Col·legi Oficial de Doctors i Llicenciats en Filosofia i Lletres i en Ciències de les Illes Balears-Secció d'Arqueologia i Consell Insular de Formentera, 23-34.

RIVAS LLOMPART, M., HERNÁNDEZ-GASCH, J., PUIG PALERM, A., BURGAYA MARTÍNEZ, B., MUNAR GRIMALT, M. (inèdit a). Informe anual de la Intervenció Arqueològica al jaciment de Son Serra (Muro, Mallorca). Any 2015. Lliurat al Consell Insular de Mallorca. Gener de 2016.

RIVAS LLOMPART, M., HERNÁNDEZ-GASCH, J., PUIG PALERM, A., BURGAYA MARTÍNEZ, B., MUNAR GRIMALT, M. (inèdit b). Informe anual de la Intervenció Arqueològica al jaciment de Son Serra (Muro, Mallorca). Any 2016. Lliurat al Consell Insular de Mallorca. Gener de 2017.

SALAS, M., RAMIS, D. 2015: "Resultats preliminars de la intervenció a l'espai entorn del talaiot quadrat de s'Hospitalet Vell (Manacor, Mallorca)". G. Graziani Echávarri, A. Martínez Ortega i J. Escandell Guasch (coord.), VI Jornades d'Arqueologia de les Illes Balears, Col·legi Oficial de Doctors i Llicenciats en Filosofia i Lletres i en Ciències de les Illes Balears-Secció d'Arqueologia i Consell Insular de Formentera, 53-62.

SOBERATS, F., GUASP, J. 2005: "Restauración del talaiot de Son Serra de Marina "Sa Cova de sa Nineta". (Santa Margalida). Mallorca. Dirigida por D. Joan Camps Coll", Mayurqa, 30, 971-992.